

**ΘΕΜΑ: Η ΑΥΤΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ «ΑΝΑΚΥΚΛΩΜΕΝΗΣ»
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΝΑΝΣΥ ΣΑΚΚΑ**

Ο «Βερνάρδος ο ερημίτης» –είδος θαλάσσιου αρθρόποδου- προκειμένου να εξασφαλίσει την όσο το δυνατόν ικανοποιητικότερη προστασία του απέναντι στους κινδύνους που διατρέχει, δανείζεται το κέλυφος μαλακίου όταν το τελευταίο ολοκληρώσει το βιολογικό του κύκλο. Χαρακτηριστικό είναι δε το γεγονός ότι λαμβάνει χώρα ανανέωση του κελύφους, η οποία υπαγορεύεται από τις εκάστοτε ανάγκες του αρθρόποδου. Το παραπάνω παράδειγμα μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μια αρκετά ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με τη σημασία της οικονομίας των μέσων στη φύση, ενδεχόμενο εκφραστή της οποίας αποτελεί η διαδικασία της ανακύκλωσης.

Αντίστοιχα παραδείγματα-εκφραστές της φιλοσοφίας της ανακύκλωσης μπορούμε να εντοπίσουμε άφθονα σε όλη τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της αρχιτεκτονικής δημιουργίας, τα οποία μάλιστα χαρακτηρίζονται από έντονη ποιοτική διαφοροποίηση. Ξεκινώντας από το πιθάρι του Διογένη, το οποίο αποτελεί περίπτωση αυτοστέγασης με χρήση μη συμβατικών μέσων –το πιθάρι, σκεύος αποθηκευτικού χαρακτήρα μετατρέπεται σε χώρο καθημερινής διαβίωσης- φτάνουμε στην επανάχρηση αρχιτεκτονικών μελών κατά τη διάρκεια ανέγερσης αρχαίων Ελληνικών και Βυζαντινών ναών. Πιο συγκεκριμένα, υπήρξε ιδιαίτερα σύνηθες το φαινόμενο της ανακύκλωσης αρχιτεκτονικών μελών μέσω της χρήσης τους είτε ως δομικά υλικά, είτε ως ταυτόσημα αρχιτεκτονικά μέλη σε μεταγενέστερες κατασκευές.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν γίνεται αντιληπτός ο βαθμός στον οποίο είναι πολυσήμαντη η έννοια της ανακύκλωσης, καθώς και το πόσο άρρηκτα δεμένα είναι πιθανότατα η τελευταία με διαδικασίες συσχετισμένες με την αρχιτεκτονική έκφραση. Παρόλα αυτά το δικό μας ενδιαφέρον θα παραμείνει εστιασμένο στην αυτοκατασκευή ως φορέα «ανακυκλωμένης» αρχιτεκτονικής, αποσκοπώντας στη διερεύνηση της δυναμικής αυτής. Με τη χρήση του όρου αυτοκατασκευή γίνεται αναφορά σε κατασκευές, οι οποίες πραγματοποιούνται από μη ειδικούς και με τη χρήση υλικών ή συνθέσεων αυτών μη προοριζόμενων για το σκοπό αυτό.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ «ΑΥΤΟΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΙΝ»

Τα πρώτα ενδιαφέροντα σημεία, τα οποία είμαστε σε θέση να εντοπίσουμε σε κάθε διαδικασία αυτοκατασκευής, είναι απόρροια της ίδιας της φύσης της διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός ότι παρακάμπτεται η τεχνογνωσία του ειδικού αντισταθμίζεται με τη δυνατότητα αμεσότερης έκφρασης των βαθύτερων αναγκών του χρήστη, καθώς ο τελευταίος αυθόρμητα δημιουργεί το χώρο διαβίωσής του χωρίς την παρέμβαση τρίτων. Σε αυτό το σημείο προκύπτουν δυο ζητήματα, τα οποία χρήζουν προσοχής. Το πρώτο σχετίζεται με την αισθητική αξία τέτοιου τύπου κατασκευών και το δεύτερο με το ρόλο του ειδικού-αρχιτέκτονα.

Η αισθητική αξία των αυτοκατασκευών είναι αναμενόμενο να τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς η έλλειψη εξειδικευμένης γνώσης αποτελεί

ανασταλτικό παράγοντα για την πραγμάτωση μιας άρτιας από κάθε άποψη κατασκευής. Στο γεγονός αυτό συμβάλλει επίσης και η συγκέντρωση τέτοιου τύπου κατασκευών σε υποβαθμισμένες περιοχές –προσφυγικοί καταυλισμοί, περιοχές αυθαίρετης δόμησης- οι οποίες στο σύνολό τους παρουσιάζουν ενδιαφέρουσα μεν, πλην όμως όχι ιδιαίτερα ευχάριστη όψη. Παρόλα αυτά θα ήταν επιπόλαιη η υιοθέτηση μιας αντιμετώπισης χαρακτηριζόμενης από αδιαφορία, από τη μεριά των εξειδικευμένων ή μη παρατηρητών, όσον αφορά στην αξιολόγηση των αυτοκατασκευών. Κι αυτό γιατί οι τελευταίες αποτελούν φορείς σπάνιων αρετών. Αρκεί να ανακαλέσουμε το παράδειγμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, η οποία απαλλαγμένη από κάθε στοιχείο επιτήδευσης απετέλεσε «σχολείο» για γενιές αρχιτεκτόνων. Αν θα θέλαμε να χρησιμοποιήσουμε μια και μοναδική λέξη για να συνοψίσουμε το σύνολο των αρετών που προαναφέρθηκαν, αυτή θα ήταν γνησιότητα.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν σκόπιμο να επιστρέψουμε στο ρόλο του ειδικού και συγκεκριμένα στη σχέση του με το χρήστη. Από τη μια μεριά έχουμε το χρήστη, ο οποίος γνωρίζει τις βαθύτερες ανάγκες του αλλά δε διαθέτει τα απαραίτητα εφόδια ώστε να τις μετουσιώσει σε άρτιους χώρους, ενώ από την άλλη μεριά έχουμε τον αρχιτέκτονα, ο οποίος κατέχει την τεχνογνωσία και αγνοεί τις ανάγκες. Η ευθύνη για τη γεφύρωση του κενού που χαρακτηρίζει τη δυαδικότητα χρήστη-εξειδικευμένου επαγγελματία βαραίνει κυρίως τον τελευταίο, ο οποίος οφείλει να προσανατολιστεί προς μια παραγωγική διαδικασία απαλλαγμένη από το στοιχείο του απρόσωπου. Μέσω μιας τέτοιας φιλοσοφίας ίσως να είναι εφικτή η δημιουργία χώρων, οι οποίοι να αποτελούν πραγματικά «δοχεία ζωής» όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Άρης Κωνσταντινίδης.

ΥΛΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ

Αυτό που πραγματικά εντυπωσιάζει στην περίπτωση των αυτοκατασκευών είναι η «ανακύκλωση» υλικών, η οποία μάλιστα συχνά τις χαρακτηρίζει. Όσον αφορά στην αξιολόγηση της συγκεκριμένης πτυχής του χαρακτήρα των αυτοκατασκευών θα μας απασχολήσουν δυο ζητήματα. Το πρώτο είναι συσχετισμένο με το στοιχείο της εφευρετικότητας ή και της υπέρβασης ακόμη θα μπορούσαμε να πούμε, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της φύσης τέτοιου τύπου κατασκευών. Το δεύτερο θίγει ζητήματα ένταξης κατασκευής σε ευρύτερο περιβάλλον.

Αναλυτικότερα, κατά τη διαδικασία αυτοστέγασης ο χρήστης-κατασκευαστής αναζητεί τα στοιχεία σύνθεσης του αρχιτεκτονικού χώρου στο γειτονικό του περιβάλλον. Όπως για παράδειγμα το είδος της ξυλείας που απαντάται σε κάποια περιοχή καθορίζει το μέγεθος των κυττάρων που συνθέτουν μια παραδοσιακή κατοικία –οι ιδιότητες του ξύλινου φορέα καθορίζουν το μέγιστο άνοιγμα που μπορεί αυτός να γεφυρώσει- αντίστοιχα το ύψος της ευρύτερης περιοχής στην οποία εντάσσεται μια αυτοκατασκευή καθορίζει το ύψος της τελευταίας. Ίσως η περίπτωση των αυτοκατασκευών να αποτελεί διακεκριμένο παράδειγμα απόλυτης ένταξης κατασκευής στο ευρύτερο περιβάλλον της. Υπάρχει πιθανότητα να εντοπίσουμε παραδοσιακή κατοικία μη ενταγμένη στο ευρύτερο περιβάλλον της; Νομίζω πως όχι και

αυτό γιατί στην περίπτωση των αυτοκατασκευών οι τελευταίες αντί να εντάσσονται στο περιβάλλον μάλλον προκύπτουν από αυτό.

Τελευταίο αλλά σίγουρα όχι λιγότερο σημαντικό, σε σχέση με αυτά που αναφέρθηκαν προηγουμένως αναφορικά με τις αυτοκατασκευές, είναι το στοιχείο της υπέρβασης. Ο χρήστης-κατασκευαστής εμφανίζεται ανατρεπτικός, προχωρώντας σε παραγωγικές διαδικασίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την υιοθέτηση μη συμβατικών μέσων παραγωγής. Δε διστάζει να αφήσει το πνεύμα του ελεύθερο, να επιλέξει υλικά από το άμεσο περιβάλλον του και να τα χρησιμοποιήσει με τέτοιο τρόπο ώστε να δώσει απάντηση στα προβλήματά του. Φυσικά δε συνεπάγεται ότι η συγκεκριμένη φιλοσοφία επέμβασης είναι σε όλες τις περιπτώσεις ικανή να δώσει άρτιες ή έστω ικανοποιητικές λύσεις. Παρόλα αυτά πιστεύω ότι θα είναι χρησιμότερο να σταθούμε στην αξιολόγηση της φιλοσοφίας που διέπει τις αυτοκατασκευές και όχι της αρτιότητας που οι τελευταίες μπορεί να παρουσιάζουν. Κατά τη γνώμη μου το πιο καίριο σημείο της παρούσας προβληματικής είναι η ώθηση που δύναται να δώσει η τακτική του «αυτοκατασκευάζειν», μέσω των αρετών που εμπεριέχονται σε αυτή, στην αρχιτεκτονική δημιουργία, η οποία προκύπτει από εξειδικευμένους επαγγελματίες. Τα στοιχεία της υπέρβασης, του αυθορμητισμού, της εφευρετικότητας, της αρμονικής ένταξης στο περιβάλλον, είναι δυνατό να αποτελέσουν για τον ειδικό πραγματική πηγή γνώσης και έμπνευσης.

ΛΕΖΑΝΤΕΣ

ΦΩΤ.1: «Στο Πέραμα, μια γειτονιά η οποία έχει δέσει την ύπαρξη και την ανάπτυξη της με τη ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη καθώς και με το εμπορικό λιμάνι, είναι δυνατός ο εντοπισμός μιας πληθώρας αυτοκατασκευών, οι οποίες υπογραμμίζουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της συνοικίας.»

ΦΩΤ.2: «Πέργκολα κατασκευασμένη από ξύλινες παλέτες μεταφοράς εμπορευμάτων.»

ΦΩΤ.3/4: «Η αρχιτεκτονική των μεταλλικών κουτιών μεταφοράς και αποθήκευσης εμπορευμάτων.»

ΦΩΤ.5/6: «Ξύλινες πόρτες μετατρέπονται σε στοιχεία πλήρωσης και διαμορφώνουν τις εξωτερικές όψεις βοηθητικών κτισμάτων.»

ΦΩΤ.7: «Ένα όχημα τραμ, το οποίο έχει μετατραπεί σε παραθεριστική κατοικία στην Περαία του Ν.Θεσσαλονίκης.» *

*Από το βιβλίο «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ-Η παράδοση σε σύγχρονες ιδεολογικές, επιστημονικές και αρχιτεκτονικές πρακτικές.»

Συγγραφείς: Γ.Βώκος, Σ.Κονταράκος, Κ.Μοσκώφ, Τ.Παπαδοπούλου, Α.Προδρομίδης, Ν.Σκουτέρη-Διδασκάλου, Δ.Φατούρος, Γ.Χατζηγώγας, Α.Χριστοφέλλης

Εκδόσεις: ΑΤΛΑΝΤΙΔΑ, Θεσσαλονίκη 1982.